

บทปริทัศน์บทความเรื่อง ลักษณะทั่วไป กำเนิดและกระบวนการทางมนุษยศาสตร์

สุวรรณา สถาอานันท์

เรียนท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน ตอนที่ทางฝ่ายผู้จัดชวนให้มาปริทัศน์บทความนั้น ดิฉันเรียกห้องว่าให้ส่งอะไรมาให้อ่านก่อน เพราะไม่รู้ว่าจะรับได้อย่างไรถ้าไม่เห็นว่าจะให้ไปทำอะไร ฝ่ายผู้จัดเลยไปขอให้อาจารย์ไสรจรงค์ส่งอะไรมาให้อ่าน อาจารย์ไสรจรงค์ถูกเร่งรัดก็เลยส่งอะไรให้มา ส่วนหนึ่งที่อยู่ในมือดิฉัน แต่ที่วันนี้ฟังแล้วกลายรูปออกไปพอสมควรเขาเป็นอย่างไรว่าสิ่งที่จะให้ความเห็นจะอยู่บนฐานของสิ่งที่ได้รับอ่านไปก็แล้วกัน ซึ่งจริง ๆ ก็เชื่อมโยงกับสิ่งที่อาจารย์ได้พูดเมื่อคืนนี้แต่อาจารย์ได้ขยายความบางส่วนออกมาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ประการแรกคือการนิยามว่ามนุษยศาสตร์คืออะไร อาจารย์ใช้การนิยามที่ดิฉันคิดว่าค่อนข้างแคบไป สมมติดิฉันตั้งใจใหม่ว่าคำว่ามนุษยศาสตร์ (Humanities) นี้เป็นพหุพจน์ของ Humanity ดิฉันคิดว่ามนุษยศาสตร์กับมนุษยธรรมเป็นเรื่องเดียวกัน ไปด้วยกัน สมมติดิฉันนิยามมนุษยศาสตร์ว่าเป็นกระบวนการสร้างมนุษยธรรม ด้วยวิธีการเชื่อมโยงประสบการณ์ของมนุษย์เข้ากับโลกที่เป็นไปได้ทั้งออกนอกมาจากวรรณกรรม วรรณกรรมนั้นอาจจะเป็นปรัชญา เป็นวรรณคดี หรือ จะเป็นประวัติศาสตร์ก็แล้วแต่ เหล่านี้เป็นงานหลักทางมนุษยศาสตร์ กระบวนการสร้างมนุษยธรรมตรงนี้เกิดขึ้นได้เมื่อเชื่อมโยงประสบการณ์ของผู้อ่าน ผู้รับรู้เข้ากับโลกที่เป็นไปได้ทั้งองงายพัฒนาออกมาจาก Text การเชื่อมโยงตรงนี้ทำให้เกิดอะไรขึ้น ดิฉันเชื่อว่าเพื่อพัฒนาจินตนาการเชิงสุนทรีย์ ศีลธรรมและเหตุผลของผู้อ่านหรือผู้รับรู้นั้น ทุกครั้งที่มนุษย์เราก่อนจะตัดสินใจทำอะไรจริง ๆ เรามีการทดลองการตัดสินใจในใจของเราก่อน โลกมนุษยศาสตร์นั้นสร้างมนุษยธรรมโดยการช่วยทำให้การทดลองตัดสินใจในจินตนาการนั้นมีความนุ่มนวล มีมิติต่าง ๆ มากขึ้นก่อนที่จะตัดสินใจจริงในโลกปฏิบัติประจำวัน ดิฉันยกตัวอย่างง่าย ๆ ถ้าเป็นคนที่ผ่านมาโลกมนุษยศาสตร์น้อย ถ้ามีคนมาทำให้โกรธมาทูปตีเรา เราทูปกลับทันที แต่ดิฉันอยากจะเชื่อว่า คนที่ได้ผ่านโลกมนุษยศาสตร์นั้นก่อนที่จะทูปกลับนั้นจะคิดทดลองหาวิธีอื่นดีใหม่ เช่น ประชดประชัน ตีวาทะทบทคราด ค้อนบ่าง ทำให้รู้ว่าโกรธ ทำให้รู้ว่าอื่นมีวิธีอีกที่เป็นไปได้ โลกแห่งจินตนาการที่มนุษยศาสตร์ช่วยทำให้นุ่มนวล จะช่วยเพิ่มวิธีการหลากหลายที่จะบอกให้รู้ว่า ฉันไม่พอใจนะ ไม่ใช่ชกกลับโดยทันที ตรงนี้ที่ดิฉันบอกวามมนุษยศาสตร์คือการสร้างมนุษยธรรมผ่านการเชื่อมประสบการณ์เข้ากับโลกแห่งจินตนาการ เราได้ชกซ้อมประเด็นทางสุนทรีย์ ศีลธรรม และเหตุผลในโลกแห่งจินตนาการเสียก่อน แล้วจึงเข้าไป

มีผลในทางปฏิบัติในชีวิตจริงต่อไป ดิฉันคิดว่าตรงนี้เป็นรากแก้วของมนุษยศาสตร์ ส่วนที่อาจารย์พูดว่าเป็นการศึกษาหาความรู้และเข้าใจด้วยการให้ความหมาย และ การตีความ ดิฉันคิดว่าสิ่งที่อาจารย์ใส่รั้วเขียนนั้นหมายความว่า เพื่อให้โลกสองโลกเชื่อมโยงกันได้ถึงต้องมีกรให้ความหมาย และตีความ ทำไมต้องตีความเพราะว่าโลกของ Text อยู่ในคนละสมัย คนละวัฒนธรรม คนละเวลากับโลกของผู้อ่าน

ดังนั้นการตีความจึงเป็นการเชื่อมโยงโลกที่เป็นไปได้ที่อกเงยจาก Text กับโลกของเราที่เราใช้ชีวิตอยู่ประจำวัน ถ้าคิดแบบนี้**การวิจัยทางมนุษยศาสตร์คืออะไร ดิฉันคิดว่าการวิจัยทางมนุษยศาสตร์คือการเชื่อมโยงประสบการณ์ของผู้อ่านกับของ Text ที่ประสบความสำเร็จ** หมายความว่าเวลาเราอ่านตัวบท สมมติเราอ่าน เพลโต ประสบความสำเร็จหมายความว่าเราสามารถสื่อสารติดต่อกัน พูดคุย ได้แย้ง คิดต่อกจากเพลโตได้ นี่คือการประสบความสำเร็จในการเชื่อมโยงโลกของเพลโตใน Text กับโลกของเราในฐานะผู้อ่าน ถ้าเราอ่าน เซคสเปียร์ อ่านแล้วเราร้องไห้ เรายินดี เราสลดใจ ไปกับโรมิโอ จูเลียตได้ เราอ่านงานของสุนทรภู่ และเราซาบซึ้งไปกับ ความสามารถของ พระอภัยมณี หรือของตัวละครอื่น หรือ ชะตากรรมของตัวละครตรงนี้ แปลว่าโลกของเรา ประสบการณ์ของเราเชื่อมกับโลกของ TEXT ได้สำเร็จ ดิฉันคิดว่าถ้าขาดการเชื่อมโยงตรงนี้ การวิจัยทางมนุษยศาสตร์เป็นไปไม่ได้ เพราะเราไม่ได้แม้แต่เริ่มเข้าใจว่า Text พยายามจะพูดว่าอะไร แน่นนอนการวิจัยไม่ใช่เป็นเพียง การเชื่อมโยงตรงนี้เท่านั้น การวิจัยอาจรวมไปถึงการศึกษาวิเคราะห์ เอกสารประกอบ Text นั้นที่อยู่นอก TEXT เช่นวรรณคดีเล่มอื่นในสุนทรภู่ บันทึกประวัติศาสตร์ ในสมัยรัตนโกสินทร์ และ อื่น ๆ แต่ส่วนที่เราอ่านประกอบนั้นจะช่วยเสริมให้เราสัมพันธ์กับโลกที่เป็นไปได้จาก Text ได้รุ่มรวย มีหลายมิติมากขึ้น ดังนั้นจึงเป็นการเสริมประสบการณ์ที่เชื่อมโยงนั้นได้ดีขึ้น

ประเด็นที่สองสิ่งที่อาจารย์เขียนนี้ อาจารย์ได้พยายามชี้ให้เห็นว่า การวิจัยทางมนุษย-ศาสตร์ ไม่ใช่การวิจัยเชิงประจักษ์ เท่าที่อาจารย์เขียนคล้าย ๆ จะบอกว่า ในทางวิทยาศาสตร์นั้น เวลาศึกษาเป็นการบรรยาย อาจารย์ใช้คำว่า “บรรยายสภาพธรรมชาติโดยการสังเกต” และ ตรงนี้คือความต่างกับมนุษยศาสตร์ ดิฉันคิดว่าการบรรยาย ของอาจารย์เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ตรงนี้นั้น ทำให้เข้าใจไปว่า วิทยาศาสตร์ไม่ได้กระทำต่อโลกธรรมชาติ ราวกับว่ามนุษย์คอยสังเกตว่าเกิดอะไรขึ้นเท่านั้น แต่ดิฉันคิดว่าวิทยาศาสตร์ไม่ใช่เป็นเพียงวิธีการที่เริ่มจาก การสังเกตแต่มันไม่ใช่แค่นั้น ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ได้จากการใช้เครื่องมือไปบังคับและบีบเค้นเอา “ความรู้” จากธรรมชาติที่ซ่อนอยู่มาปรากฏในเครื่องมือที่วิทยาศาสตร์ใช้ ถ้าเราไปอ่านงานของ ฟรานซิส เบคอน จะเห็นชัดมาก ในงานจะที่บอกว่าวิทยาศาสตร์ต้องไปบังคับให้ธรรมชาติบอกความจริงแก่เรา ตัวอย่างเช่น เรื่องหนูทดลอง วิทยาศาสตร์ต้องการรู้เรื่องบางอย่าง เอาสารบางอย่างฉีดเข้าไปในหนู แล้วค่อยไป

สังเกตผล แล้วจัดบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ ปัญหาอยู่ที่ว่าการจะได้ความรู้ต้องใช้หนุทดลอง แปลว่า ได้เข้าไปจัดการบางอย่างกับโลกธรรมชาติ เพื่อให้ได้ความรู้บางอย่างออกมา มันถึงเกิดปัญหาเชิง จริยธรรมในการทำวิทยาศาสตร์อยู่เรื่อย ๆ ถ้าเพียงสังเกตอยู่เฉย ๆ น่าจะไม่เกิดปัญหาจริยศาสตร์ได้ แต่นี่มันเกิดตลอดเวลา เพราะฉะนั้นดิฉันคิดว่าความต่างระหว่างวิทยาศาสตร์กับมนุษยศาสตร์ อยู่ที่ **ว่าคุณใช้อะไรเป็นตัวไปเข้าใจโลก** หรือ จัดการกับโลก วิทยาศาสตร์ใช้เครื่องมือ และใช้ตัวเลข เป็นตัว ชั่ง ตวง วัด ส่วนมนุษยศาสตร์ดิฉันคิดว่าใช้ประสบการณ์ของมนุษย์นั่นเอง เป็นตัวเชื่อมต่อกับสิ่งที่ปรากฏอยู่ใน Text และ Text นั้นจะช่วยปรับเปลี่ยนประสบการณ์ของมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคลให้ร่ำรวยขึ้นในเชิงจินตนาการที่พัฒนาขึ้นในเชิง สุนทรีย์ จริยธรรมและเหตุผล ดิฉันคิดว่าวิทยาศาสตร์ พยายามเอาปัจเจกภาพออกไปจากแต่ละคน เวลาคน ๆ หนึ่งจับปรอทแล้ววัดใน น้ำว่าน้ำเดือดที่ 100 องศา นั้น คนคนนั้นเป็น จ้าว หรือ เป็นยาจก เป็นคนชอบ หรือไม่ชอบขนม เป็นคนรักหรือไม่รักอะไร มีอคติอะไร ไม่เกี่ยวกับ น้ำเดือดที่ 100 องศา ในแง่นี้ วิทยาศาสตร์กำลังหาความรู้ชนิดที่ความเป็นปัจเจกบุคคลของเราไม่เกี่ยวกับความรู้ที่เราได้ ในแง่นี้วิทยาศาสตร์ สร้าง “มนุษย์มาตรฐาน” มีลักษณะนามธรรม จริง ๆ มนุษย์คนนี้ไม่มีอยู่จริง มนุษย์ที่จับปรอทแล้ววัดโลกตามปรอท มีแต่ปรอทเท่านั้นแหละที่เป็นปรนัยแต่มนุษย์นี้ต้องลบความเป็นตัวเราออก เวลาเราจับปรอทเพราะอุณหภูมิน้ำมันไม่สนใจส่วนนั้นของเราส่วนที่ลอบออกไปนี้แหละคือพื้นที่ของมนุษยศาสตร์ มนุษยศาสตร์สนใจที่จะพัฒนาปัจเจกภาพตรงนั้นให้ร่ำรวยขึ้นในมิติต่าง ๆ มิติทางสุนทรีย์ ศิลธรรม และ เหตุผล เป็นตัวอย่างที่ชัดที่สุด

ประเด็นสุดท้าย อาจารย์พูดถึงการกำหนดหัวข้อวิจัย มีอีก 2 ประเด็น อาจารย์พูดว่า หัวข้อที่ดีจะช่วยให้เราเพิ่มความรู้จากที่มีอยู่เดิมแน่นอน แต่ดิฉันคิดว่าในขณะเดียวกันบางครั้ง หัวข้อวิจัยนั้นเสนอให้มีคำถามใหม่ มีระบบอธิบายใหม่ และถึงแม้จะบอกว่าเป็นการเพิ่มความรู้แต่เป็นการเพิ่มความรู้ที่แหวกแนวไปเลยก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นการสะสมความรู้ในกองเดิม อีกด้านหนึ่ง อาจารย์บอกว่าการหาหัวข้อที่ดี ผู้วิจัยจำเป็นต้องเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนวิจัยในสาขาของตัวเอง ดิฉันค่อนข้างเห็นด้วย แต่ดิฉันคิดว่า ประเด็นสำคัญไม่ใช่อยู่ตรงนี้นะเท่านั้น แต่อยู่ที่ว่าทำอย่างไรคนที่ เป็นสมาชิกชุมชนวิจัยตามคำถามที่ **เกินไป** จากชุมชนวิจัยที่ตามกันอยู่ได้ด้วย ดิฉันมีข้อสังเกตว่า คนที่สร้างงานวิจัยที่ดี ๆ มักจะเพิ่งมาเป็นสมาชิกชุมชนวิจัย (ขอโทษนะคะรวมทั้งตัวเองด้วย) เวลา อยู่นาน ๆ แล้วถามอะไรแหวกแนวก็ไม่ค่อยออก ถามคำถามใหม่ ๆ ไม่ค่อยออก งานที่ดีที่สุดมัก เป็นงานของผู้ที่เริ่มเป็นสมาชิก สามารถถามคำถามใหม่ ๆ ซึ่งคนนอกชุมชนนี้ลืมนึกไป หรือว่าเหนียว หรือว่าอะไรก็แล้วแต่ ดิฉันคิดว่าการพัฒนาทิศทางใหม่ ๆ ของการวิจัยเริ่มจากคนที่เพิ่งเป็นสมาชิก เพราะว่าคนที่เพิ่งเริ่มเป็นสมาชิก ตัวคอนเซปต์ว่าอะไรคือตัวคำถามวิจัยยังไม่ถูกฝังตัวโดยข้อ กำหนดที่กำหนดไว้แล้วในชุมชนนั้น ๆ เขาสามารถ Reconceptualise มิติและแง่มุมใหม่ ๆ ได้

สามารถ Reconceptualise วิหาคำตอบใหม่ๆ ได้

สุดท้าย การกำหนดเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดิฉันเป็นคนใช้เทคโนโลยีพื้นๆ และไม่ค่อยได้ท่องอินเทอร์เน็ต อาจารย์เป็นคนที่ท่อง อินเทอร์เน็ตบ่อยอาจารย์จะรู้ว่าอะไรเป็นขยะ อะไรไม่ใช่ขยะ แต่ดิฉันคิดว่า แน่นอนในทั้งหมดที่เรารับรู้ได้ ในข้อมูลความรู้ทั้งหลายจากอินเทอร์เน็ตหรือ หนังสือมีบางส่วนที่เป็นขยะ แต่คำถามของดิฉันอยู่ที่ว่า **เราจะรู้ได้อย่างไรว่าอะไรเป็นขยะ** ขยะมันไม่มีป้ายบอกว่ามันเป็นขยะ ดิฉันคิดว่าอะไรเป็นขยะ หรือไม่เป็นขยะ ขึ้นอยู่กับ**กรอบคำถาม**ที่เราถาม **ไม่ใช่อยู่ที่ตัวข้อมูลว่าตัวมันเป็นขยะหรือไม่** อาจจะยกเว้น ข้อมูลเท็จ แต่ข้อมูลเท็จมันก็เป็นข้อมูลในการทำวิจัยได้ถึงแม้จะเป็นเท็จ ดิฉันยกตัวอย่างอย่างนี้ว่ามีคนค้าศึกษาวิถีชีวิตของคนในเมือง โดยการศึกษาขยะ อันนี้เรื่องจริงเพราะขยะมันบอกสถานภาพทางเศรษฐกิจของผู้คนได้ดี สิ่งซึ่งเป็นขยะของคนกลุ่มหนึ่ง อาจเป็นทรัพย์สินสมบัติอันมีค่าของคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพราะฉะนั้นในแง่ไหนอะไรเป็นขยะ ไม่ใช่ขยะ มันไม่ได้รู้ได้ง่ายๆ มันอยู่ที่กรอบคำถามของการวิจัย เรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้คือ บ่อยครั้งในความเป็นจริง ข้อมูลบางอย่างถูกผลักดันให้ไปอยู่ชายขอบ ด้วยอำนาจของความรู้บางอย่างที่อยู่ตรงกลาง ความรู้เกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย ความรู้เกี่ยวกับผู้หญิงในประวัติศาสตร์ และอื่นๆ ดิฉันคิดว่า ในรอบทศวรรษที่ผ่านมาเริ่มมีการพยายามไปฟังเสียงของคนเล็กคนน้อยที่ถูก (Marginalised) จากสิ่งที่เป็นฐานข้อมูลความรู้หลัก เพราะฉะนั้นตรงนี้ ถ้าเราอยู่ในกรอบความรู้แบบความเข้าใจแบบเดิม เราก็คจะไปคิดว่าคน ปะกาจะญอ ความรู้เกี่ยวกับคนปะกาจะญอเป็น “ขยะ” พวกชนกลุ่มน้อยเป็น “ขยะ” เพราะเป็นคนชายขอบ แต่ดิฉันคิดว่า อาจารย์โลธัวจจ์ ไม่ได้หมายความว่าอย่างนี้ ดิฉันเพียงอยากจะเพิ่มมิตินี้ว่าอะไรเป็นขยะหรือไม่เป็นขยะนั้น หนึ่ง เกี่ยวกับกรอบการวิจัย อันที่สองเกี่ยวกับว่า ตัวความรู้ที่มันถูก Marginalised หรือเปล่าอันนี้เป็นประเด็นสุดท้าย ดิฉันอยากสรุปว่าที่สำคัญที่สุดทางมนุษยศาสตร์ดิฉันเชื่อว่า คือการที่ผู้อ่าน เข้าไปมีส่วนร่วม ในโลกที่ Text สร้างขึ้น แล้วสามารถสนทนากับโลกนั้นอย่างมีความหมาย และช่วยเพิ่มประสบการณ์ให้กับผู้อ่าน ให้มีมิติที่ร่ำรวยขึ้น ในทางสุนทรีย์ ศีลธรรม และ เหตุผล

